

CENTENAR LIPATTI

Dinu Lipatti, un muzician român în contextul culturii universale

Lavinia Coman

În peisajul culturii muzicale universale, România se prezintă cu două simboluri de mare impact, George Enescu și Dinu Lipatti. La 19 martie 2017 s-au împlinit o sută de ani de la nașterea lui Dinu Lipatti, eveniment care ne induce nobila obligație de a-i studia cu cât mai multă devoțiune personalitatea, viața și opera. Anul Lipatti este cel mai fericit prilej de a studia semnificațiile multiple și profunde ale contribuției sale la bogăția patrimoniului muzical oferit de creatorii importanți ai secolului XX.

Rădăcinile neamului Lipatti se pierd în negura istoriei. Tatăl descindea dintr-o „familie originară din Chefalonia, având sânge grecesc și albanez totodată.”¹ Fiu de bancher și proprietar înstărit, făcuse studii juridice și avusese o carieră diplomatică fără prea mare vocație. Era înclinat spre interiorizare și tristețe, visător introvertit și totodată generos, atent la problemele celor din jur. Pe Ana a cunoscut-o la

¹ Valentin Lipatti, *Strada Povernei 23*, Ed. Garamond, București, 1993, p. 10.

începutul marelui război, în 1916. Era fiica maiorului Constantin Racoviceanu din Slatina, o persoană „veselă și chiar exuberantă, o prezentă perspicace și iubitoare, fire voluntară, energică și practică. Ea a reprezentat filonul tonic al familiei.”¹ Dinu (Constantin) a fost primul lor copil, născut în afara căsătoriei, la 19 martie 1917, pe care tatăl l-a recunoscut. După decesul soției Jeana, survenit în anul 1921, Theodor și Ana s-au căsătorit și s-au instalat împreună cu copilul, în casa din strada Grigore Alexandrescu nr. 17, situată în apropierea Pieței Romane, reper central al Bucureștilor. Acest vlăstar născut din iubire a fost înconjurat de o grijă deosebită. Fiind sensibil, gingaș, cu o sănătate delicată, i s-a acordat mereu cea mai atentă protecție. Foarte devreme au apărut și semnele unei înzestrări cu totul speciale pentru lumea sunetelor. Reacțiile de bucurie la cântecul unei flașnete, plăcerea cu care asculta clinchetul tălăngilor pe înserat, vara, la Fundățeanca, reședința de vară a familiei, seriozitatea cu care își urmărea părinții cântând în duet la vioară și la pian, toate sursele sonore ambientale îi prilejuiau lui Dinu momente de încântare maximă. Când a mai crescut, se juca fericit la cele două pianе din casă, inventând povești sonore hazlii sau dramatice, după cum îi dicta fantezia. Când s-a apropiat de patru ani, la cererea lui, mama l-a învățat să cânte la pian primul preludiu în do major de Bach, pentru a-i face tatei o surpriză. Acesta era acompaniamentul la melodia *Ave Maria* de Gounod, pe care l-a cântat în locul ei, împreună cu tatăl ca solist la vioară. Foarte curând, la împlinirea vârstei de patru ani, în cadrul sărbătoririi fastuoase organizată de părinți la reședința familiei din Strada Povernei nr. 23, Dinu a cântat la pian invitaților un menuet de Mozart. În acea împrejurare, pe lângă botezul tradițional, a primit și „botezul artei”, o cunună de lauri de la nașul său, care era maestrul George Enescu. Fotografia făcută atunci, devenită celebră, a fost expusă de fericitul tată în vitrina librăriei muzicale *Jean Feder*, de pe Calea Victoriei. Maestrul s-a supărat, simțind că imaginea i-a fost folosită abuziv pentru un gest de publicitate exagerat. În semn de protest, a încetat orice fel de comunicare cu familia Lipatti. Ruptura de relații a fost parțial remediată prin intervenția domnișoarei Musicescu, care

¹ Op. cit., p. 12.

între timp i devenise profesoară lui Dinu și care nu concepea ca el să nu participe la concertele maestrului.¹ Iată cum descrie fiul mai mic, Valentin, situația creată. „Enescu...s-a certat cu tata. După un schimb de scrisori, Theodor Lipatti și George Enescu nu s-au mai văzut niciodată. Enescu i-a păstrat însă finului său o mare afecțiune, care s-a transformat repede într-o colaborare și o prietenie exemplare. Cred că tata a suferit de pierderea amicitiei cu Enescu, dar nu a voit să-și recunoască greșeala. L-a lăsat însă pe Dinu să devină admiratorul, elevul și prietenul marelui muzician.”²

După împlinirea celor patru ani, i se identifică acuratețea și calitatea excepțională a auzului absolut, este admirat și stimulat prin manifestări publice să improvizeze la pian. Mama îl inițiază, arătându-i, empiric, notele pe clape și diferite formule de digitație, de care avea nevoie. Este chemat profesorul Iosif Paschil (1877-1966) care transpune pe partitură opt piese compuse de cel mic. Aceste piese au fost tipărite de curând, în anul 2016, la Editura Grafoart. Ambii părinți, ca muzicieni amatori, l-au ajutat să progreseze pe această cale empirică, intuitivă. Înainte de a împlini 7 ani, copilul a început acasă pregătirea pentru școală. În acest scop, în primăvara anului 1924 a fost angajată să preia pregătirea școlară în particular profesoara Steliana Simionescu. În anul 1925, Dinu scria și citea cursiv. Atunci părinții i s-au adresat maestrului Mihail Jora pentru lecții de muzică. Prima întâlnire a fost descrisă într-o relatare a acestuia, devenită celebră. „Într-o zi mohorâtă de toamnă un copil mic, plătând, îmi era adus de către părintele său, care-mi cerea să-i slujesc odraslei drept dascăl muzical. Când l-am întrebat ce știe, mi-a răspuns: < Nimic. Nu cunoaște nici numele notelor, însă cântă la pian după ureche și compune>. Mai văzusem de-alde ăștia în cariera mea, așa că nu-mi făceam iluzii. Plictisit, am cerut copilului să se așeze la pian. De rândul acesta, însă, păcălitul eram eu. <Micul Lipatti – cum i s-a spus ani de-a rândul – poseda o intuiție și un dar

¹ Situația este prezentată în monografia *Dinu Lipatti* de Dragoș Tănăsescu și Grigore Bărgăuanu, Editura Muzicală, București, 1971, p. 18.

² Valentin Lipatti, op cit., p. 23.

muzical cu totul neobișnuite”.¹ Avea să urmeze o colaborare intensă și afectuoasă, prin care maestrul i-a transmis ansamblul de cunoștințe și deprinderi de care avea absolută nevoie pentru a se putea exprima - la pian, solfegiu, armonie etc. După trei ani de studiu intens, maestrul îi sfătuiește pe părinți să-l prezinte la conservator. Copilul este adus la comisia de admitere, în clădirea vechiului Conservator din strada Știrbei Vodă nr. 37. În urma examinării, este admis direct în anul III, datorită nivelului ridicat al pregătirii și al performanței. Tatăl formulează o cerere, datată 27 octombrie 1928, către Ion Nonna Otescu, directorul Academiei Regale de Muzică și Artă Dramatică, privind înscrierea elevului și repartizarea lui la profesorul Mihail Jora pentru studii teoretice și la Florica Musicescu pentru pian.

Începe o nouă etapă, decisivă, în formarea muzicianului strălucit ce avea să devină. Pe lângă mentorii principali solicitați, i-a avut ca profesori pe Dimitrie Dinicu și pe Mihail Andricu la muzică de cameră. Cei patru ani de studii la conservator au asigurat pregătirea de care avea nevoie tânărul element supradotat în dezvoltarea sa artistică. Două atitudini, două curente de gândire și acțiune s-au manifestat în educația lui muzicală în această perioadă. Pe de o parte, mama și tatăl îl stimulau spre apariții publice, căutau să-l pună în evidență ca pe un copil minune în lumea culturală bucureșteană, să-l lanseze către o faimă în lumina scenei și în atenția presei. De cealaltă parte, maestrul Jora și domnișoara Musicescu impuneau o atitudine sobră, de muncă discretă pentru a-i antrena și consolida deprinderile și cunoștințele necesare măiestriei în interpretare și compoziție. Ei erau ostili oricărei ieșiri publice înainte de finalizarea studiilor. Captiv între cele două tendințe, Dinu și-a ascultat cu sfințenie profesorii, a reușit să rămână un elev conștiincios, harnic, ascultător și modest și a reușit, în ciuda presiunilor materne și paterne, să-și urmeze maeștrii. Cu „Moș Mișucă” a avut mereu relația de comunicare sobră în aparență, dar de o tandrețe înduioșătoare în realitate. Copilul a făcut progrese exponențiale în toți acești ani, dobândind cunoașterea profundă a mijloacelor necesare pentru

¹ Dragoș Tănăsescu și Grigore Bărgăuanu, *Dinu Lipatti*, Ed. Muzicală, București, 1971, p. 16.

exprimarea în compoziție. Rezultatul a fost un tandem de mare succes, din a cărui funcționare perfectă au ieși primele lucrări semnate de foarte tânărul Dinu Lipatti, apreciate cu entuziasm și onorate cu premii de mare prestigiu. Colaborarea cu domnișoara Musicescu a fost mai complexă. Avem în vedere ieșirile nervoase, capriciile și violența reacțiilor sale, atunci când era nemulțumită de felul în care elevul se prezenta la lecție. Despre atmosfera din clasă, când Dinu se găsea la pian, avem mărturii ale colegului și prietenului său, Miron Șoarec, după cum urmează. „Lecția la care asistam a început cu niște exerciții tehnice. După acestea a început <disecarea> primei părți a *Concertului în mi bemol major* de Beethoven. Dinu cânta frumos, cu măreția cuvenită, curat și muzical. Domnișoara Musicescu era nemulțumită. Nu-i plăceau o serie de <mărunțișuri> tehnice și-i cerea elevului ei să repete mereu anumite pasaje care, oricui altul i s-ar fi părut că sunt executate fără reproș. La un moment dat profesoara a exclamat: <N-ai să ajungi nimic! Cântă ca un măturător de stradă!> Eu stăteam mic într-un colț, surprins de felul în care se manifesta profesoara. Dinu, supus și stăruitor, repeta mereu și se căznea să-i fie maestrei pe plac. După aproape două ore, lecția s-a terminat și am rămas noi doi. Eram convins că manifestarea încărcată de nervi pe care a avut-o Florica Musicescu l-a demoralizat pe Dinu. Și, desigur, am căutat să-l îmbărbătez. Calm, zâmbind, el mi-a răspuns: <Astăzi Coana Florica a avut o zi proastă. Dar nu mă impresionează. Să vezi că, lecția viitoare, mă va lăuda și – mai știi? – poate îmi va aduce bomboane”. În adevăr, lecția următoare, a adus un șir de laude lui Dinu, care a cântat tot așa de frumos ca și cu vreo câteva zile înainte. Această calitate, de a nu-și pierde calmul și încrederea în sine, precum și convingerea că cele cerute de maestra lui erau în folosul pianistului, l-au ajutat în toată cariera lui. Nici laudele pline de adjectivele cele mai măgulitoare nu-l făceau să-și piardă firea”.¹

Un alt coleg și prieten ilustru, Constantin Silvestri, se referă la raporturile sale cu vestita profesoară, din a cărei clasă făcea parte, în același timp cu Dinu. Constantin Silvestri, supradotat ca și el, povestește despre pătimirile comune din

¹ Miron Șoarec, *Prietenul meu Dinu Lipatti*, Ed. Muzicală, București, 1971, pp. 12, 13.

timpul școlii. După ce l-a cunoscut și l-a apreciat în mod deosebit la examenul de admitere, domnișoara l-a luat pe Costi în clasa Domniei sale. Dar elevul nu era deloc încântat de stilul în care aceasta „prea făcea multă militarie”. Când un alt coleg, Theodor Bălan, i-a comunicat că și domnișoara Erbiceanu are cerințe asemănătoare, Costi i-a răspuns tranșant: „Dacă tu suporti, treaba ta, cu atât mai bine. Eu am alt temperament. Viitorii șefi de orchestră nu sunt obișnuiți să li se comande. Dacă aș fi ca Lipatti, blând și înțelegător, mi-ar fi mai ușor, dar nu sunt nici una, nici alta...”¹ „În clasa domnișoarei, Costi Silvestri era coleg cu Dinu Lipatti, care era doar cu patru ani mai mic decât el. Cei doi elevi eminenti făceau un contrast puternic ca atitudine și grad de implicare. Astfel, dacă Dinu era măsurat, deosebit de harnic, disciplinat, minuțios, perseverent și implicat, Costi se distingea, dimpotrivă, prin distanțare, spontaneitate, spirit flegmatic și ironic. Erau, cu toate aceste diferențe, prieteni sinceri și se admirau reciproc. Prietenia lor a durat mereu, chiar și după ce viața le-a hărăzit trasee diferite.”²

Așadar, pe parcursul anilor de studiu, elevul Lipatti, chiar dacă era excepțional, s-a supus regulii de a nu a apărea în public. Se produce o singură excepție, în iunie 1930, când au concertat, la sfârșitul anului școlar, câțiva elevi de frunte, festivalul fiind transmis la Radio București, post înființat în urmă cu doi ani. Dinu a cântat atunci partea I a *Concertului pentru pian și orchestră* de Grieg, cu orchestra Conservatorului, dirijată de Dan Simionescu. A primit aplauze frenetice pentru „interpretarea de zile mari”, pe care viitorul camarad, Miron Șoarec, o ascultase la Radio cu încântare, ca pe o revelație.³ Iar în ziarul *Dimineața*, cronicarul îl consideră „un element de valoare”.⁴

Un an mai târziu, la producția clasei de orchestră dirijată tot de Dan Simionescu, eminentul elev prezintă părțile a II-a și a

¹ Theodor Bălan, *Prietenii mei muzicieni*, Ed. Muzicală, București, 1976, p. 131.

² Lavinia Coman, *Constantin Silvestri*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2014, pp. 31, 32.

³ Miron Șoarec, *op. cit.*, p. 12.

⁴ Octavian Lazăr Cosma, *Universitatea Națională de Muzică la 140 de ani*, vol. 2, Ed. U.N.M.B., 2008, p. 328.

III-a din *Concertul în la minor* de Grieg. Criticul Romeo Alexandrescu îl elogiază ca pe o „natură foarte dăruită, pianist pornit de timpuriu pe calea virtuozității și capabil de interpretări pline de simț, expresie și strălucire.”¹

La 9 iunie 1932 are loc cea de a treia manifestare publică a sa, la concertul absolvenților, susținut tot la Operă. Împreună cu aceeași formație a școlii, avându-l ca dirijor pe C.C. Nottara, interpretează partea I a *Concertului în mi minor pentru pian și orchestră* de Chopin. Este vedeta necontestată a producției finale. ”De la primele măsuri s-a văzut în mod categoric că elevul depășește cu mult nivelul elementelor ce apar de obicei la producții. O ușurință fenomenală de execuție, o forță neobișnuită pentru un executant de 13-14 ani, apoi o siguranță neașteptată a ritmului, care s-a imprimat și orchestrei... A interpretat în chip cu totul remarcabil, cu o frazare ireproșabilă, cu pianissime minunate și cu crescende inspirate. Titulara clasei, d-ra Florica Musicescu, merită toate elogiile”.² Trebuie consemnat faptul că performanțele excepționale ale absolventului Dinu Lipatti sunt recunoscute prin acordarea Premiului *Paul Ciuntu pentru pian*, în acel an 1932.

Dacă studiile la pian sunt terminate în glorie de către acest performer în vârstă de 15 ani, nu altfel stau lucrurile la compoziție. Sub veghea neobosită a maestrului Jora, el dă la iveală *Sonata pentru pian*, datată 2 ianuarie 1932, alcătuită din trei părți: *Allegro moderato*, *Andante*, *Allegro*, având ca motto aforismul „Muzica este limbajul zeilor”. Este prima sa lucrare mare, pentru care e răsplătit cu Mențiune la Concursul național de compoziție *George Enescu* din același an 1932. Textul a văzut lumina tiparului abia în anul 2016, la Editura Grafoart, în redactarea competentă și minuțioasă a lui Viniciu Moroianu. Autorul demonstrează că stăpânește cu autoritate meșteșugul componistic. Expresia este de natură postromantică, purtând ecouri îndepărtate din fervoarea lui Liszt, din poezia lirică a lui Chopin și Schumann, dar și inflexiuni de inspirație românească. Prima audiție a avut loc la 1 august 1987 la Londra și a fost

¹ Octavian Lazăr Cosma, *op. cit.*, pp. 343, 344.

² Idem, p. 363, Al. Popovici, *Producția clasei de orchestră*, în *Rampa* / 15 ianuarie 1932, p. 4.

realizată de John Ogdon, laureat al Concursului Internațional *George Enescu*. Sonata este înregistrată la Radio România de către Horia Maxim. În albumul său dedicat creației pentru pian a lui Dinu Lipatti, Luiza Borac¹ conturează o construcție masivă, plină de dinamism, în care tehnica de anvergură concertistică este pusă în serviciul modelării atente a esenței muzicale. Artistul a realizat și o serie de variante *live* ale lucrării, pe care a înscris-o frecvent în programele de recital.

Aflat în focul pregătirilor pentru participarea la concursul internațional de la Viena, tânărul artist își conturează, concomitent cu această provocare majoră, schițele pentru un nou proiect componistic. Este vorba despre *Sonatina pentru vioară și pian*, pe care a definitivat-o în aceeași vară, în vacanța de la Fundățeanca. Finalizat în septembrie 1933, textul poartă numărul 1 de opus și dedicația „A Monsieur Mihail Jora”. Prima parte, *Allegro moderato*, are forma liberă de sonată, cu două teme expresive, înrudite ca material melodic. Partea mediană, *Andante*, este o temă cu variațiuni, bazată pe dialogul viu al celor două instrumente, pe ritmuri pregnante de inspirație populară.

Atmosfera animată evoluează spre un moment visător, tainic, cu care mișcarea se încheie. Finalul *Allegro* e o desfășurare amplă, în care își fac loc, ca într-o recapitulare întărită, emfatică, temele primei părți, ceea ce conferă unitate, prin caracterul ciclic, întregului edificiu sonor. Prezentată la Concursul de compoziție *George Enescu*, Sonatina este apreciată cu premiul II. Avea să fie primită cu entuziasm la prima audiție publică, susținută la 15 aprilie 1934, într-un concert al Societății Compozitorilor Români, de către compozitor la pian și Anton Adrian Sarvaș la vioară.

A fost tipărită inițial la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, în anul 1970, cu unele indicații de arcuș și aplicatură, făcute de violonistul Modest Iftinchi, care semnează și cuvântul introductiv, unde scrie: „Convins de valoarea deosebită a acestei sonatine, captivat de coloritul, vigoarea și

¹ Este vorba despre albumul *Luiza Borac. Piano music of Dinu Lipatti*, 2Cd AV 2271, London, 2012.

profunzimea ei, doresc tuturor violoniștilor înzestrați cu har artistic, bucuria de a o desluși și cânta.”¹

Între timp, printre alte evenimente marcante, autorul proiectează o nouă lucrare, de data aceasta pentru orchestră mare. Este vorba despre Suita *Șătrarii*, care poartă numărul 2 de opus și e finalizată în anul 1934. Unica lucrare a sa cu caracter programatic și cea care-i confirmă statutul de compozitor, este alcătuită din trei episoade. Primul, *Vin șătrarii (Allegro maestoso)*, descrie sosirea șatrei în cartierul Floreasca. Materialul constitutiv conține două melodii în caracter popular și se structurează în formă liberă de sonată. Al doilea, *Idilă la Floreasca (Andantino)*, prezintă alte două teme diferite ca atmosferă, care sunt prelucrate variațional, discursul având o expresie visătoare. Ultima parte, *Chef cu lăutari (Allegro)*, are formă tripartită și se desfășoară în ritm energic de dans popular. Este partea cea mai spectaculoasă a suitei și de aceea a fost cântată uneori separat de celelalte episoade. În ansamblul ei, lucrarea a plăcut în mod deosebit, mai întâi juriului care i-a acordat premiul I la Concursul de compoziție *George Enescu* pe anul 1934. Apoi a cunoscut un mare succes de public când s-a cântat în primă audiție. Evenimentul s-a petrecut la 23 ianuarie 1936, la Ateneul Român, când George Georgescu a dirijat Filarmonica bucureșteană. Între timp, tânărul artist, fiind student la École Normale de Musique din Paris, primește aprecieri deosebite pentru lucrare din partea profesorului și compozitorului Paul Dukas, care îi face și câteva sugestii foarte bine venite de redactare și orchestrație. Într-o scrisoare trimisă lui Miron Șoarec la București, în 13 decembrie 1934, Dinu îi descrie acestuia cum au decurs lucrurile: „La prima lecție, lui Dukas i-am cântat Suita *Șătrarii*. I-a plăcut foarte mult și a spus că în afară de unele lucruri la orchestrație, e foarte bine lucrată. Totodată l-a felicitat pe D-nul Jora de felul frumos cum <m-a crescut>! La a doua lecție... sonatina (pentru vioară și pian (n. n.)). Aceasta i-a plăcut chiar mai mult decât suita zicând că e o lucrare serioasă, plină de ritm și foarte bine

¹ Dinu Lipatti, *Sonatina pentru vioară și pian*, Ed. Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1970, Cuvânt înainte de prof. univ. Modest Iftinchi.

construită”.¹ Amintim că ulterior, în anul 1937, lui Lipatti i se conferă Medalia de argint a Republicii Franceze pentru compoziție, chiar pentru Suita simfonică *Șătrarii*. Este important să marcăm prin aceste recunoașteri și distincții prestigioase faptul că, de la primele compoziții, tânărul Lipatti a fost apreciat ca având realizări deosebite, atât de către maeștrii români, cât și de cei mai importanți profesori de compoziție din capitala franceză.

În urma unei priviri analitice asupra grupului de lucrări de început ale compozitorului în devenire, putem observa deja aici procesul de transformare a micului elev în tânăra personalitate creatoare independentă, cu alte cuvinte trecerea de la lucrări de școală spre opere semnate de un artist format. E un proces intim, subtil, care conduce la un rezultat spectaculos, drumul parcurs în doar câțiva ani de la primele piese din copilărie până la Suita *Șătrarii*. La punctul de vârf al evoluției, marcat de această compoziție, decelăm în natura limbajului precum și în modul de organizare a materialului muzical, **trăsăturile de bază care caracterizează stilul creatorului Dinu Lipatti în compoziție: tendința neoclasică, atitudinea clasică, un neoromantism prezent în dinamica discursului, elemente moderne de limbaj și expresie, împletirea organică a acestor tendințe cu filonul românesc de sorginte populară, specificul național fiind un fel de marcă semantică a muzicii sale.**

Reluând firul cronologic al faptelor și evenimentelor, constatăm că finalul spectaculos al studiilor la conservator i-a deschis perspective noi de promovare în viața muzicală. Astfel, următorul succes răsunător îl obține cu interpretarea *Concertului nr. 1 în mi bemol major pentru pian și orchestră de Fr. Liszt* la Ateneu, în compania Filarmonicii dirijată de Alfred Alessandrescu, la 10 februarie 1933. La fel ca și publicul de la concert, critica îl întâmpină cu entuziasm. De exemplu, N. Radu consemnează în *Adevărul* literar și artistic că la 16 ani neîmpliniți, Dinu Lipatti „a evidențiat o tehnică uimitoare”.² Romeo Alexandrescu arată că tânărul solist „a strălucit prin

¹ Miron Șoarec, *op. cit.*, p. 33.

² Octavian Lazăr Cosma, *Filarmonica din București în reflectorul criticii muzicale*, Ed. Muzicală, București, 2003, p. 314.

bravura jocului d-sale instrumental, cu evidente resurse de virtuozitate, elan menținut cu deosebită stăpânire într-un cadru solemn, organizat, în care punerea la punct a frazării, nuanțelor și clarității de exprimare au fost excepționale pentru un juvenil debut. Modul în care a conceput rostul solistic al părților instrumentale în mijlocul orchestrei denotă o precoce maturitate și o natură de muzician complet și ne îndreptățește să avem mai mult decât speranțe în manifestările de mai târziu ale tânărului artist, care va izbuti desigur să-și amplifice până la desăvârșire mijloacele de expresie”.¹ Primește și observații din partea lui Alexandru Petrovici pentru „lipsă de precizie și de unele nuanțe”², sau de la Dan Botta, care îi reproșează unele „forme incerte, nerezolvate și o evidentă aplicație școlară”.³ Ca o concluzie la această mică dezbateră între cronicari, George Breazul declară: „Auzisem vorbindu-se despre **elevul**, dar nu ne așteptam să vedem pe **artistul** Dinu Lipatti... Multă și intensă precizie în execuția dată *Concertului* de Liszt, dar și bărbătească vigoare, sunt daruri care vor genera, în aceeași susținută seriozitate de cunoaștere și interpretare, și vor forma, vor realiza virtuozul, pe care îl întrevădem în Dinu Lipatti”.⁴ Iar Cella Delavrancea scrie: „Din strălucirea de carnaval, așa cum se obișnuiește să fie cântat, el țesuse entuziasmul unui suflet cu viziunea naturii în plină înflorire, și bucata căpătase o deosebită măreție... Destinul, grăbit uneori să aprindă o flacără de geniu, a luminat o inteligență prematură, și tânărul muzician a atins maturitatea la vârsta când tinerețea exuberantă caută succese și bucurii superficiale”.⁵

O lună mai târziu, în urma îmbolnăvirii unui solist invitat din Polonia, primește invitația de a colabora din nou cu Filarmonica la Ateneu, de data aceasta în compania mult dorită de el, a dirijorului George Georgescu. Versiunea *Concertului pentru pian și orchestră în mi minor* de Fr. Chopin a fost un mare succes, atât fiindcă a fost capabil să răspundă în câteva

¹ *Op. cit.*, pp. 314, 315.

² *Idem*, p. 315.

³ *Ibidem*, p. 315.

⁴ *Ibidem*

⁵ Cella Delavrancea, *Dintr-un secol de viață*, Ed. Eminescu, București, 1987, p. 79.

zile la o solicitare neașteptată, așa cum sunt în stare doar soliștii consacrați, cu mare experiență, dar și pentru performanța de zile mari pe care a reușit-o. Romeo Alexandrescu spune că interpretul „a stăpânit atât de dificilele părți ale pianului solist nu numai cu deplina certitudine și strălucire tehnică, dar și cu netăgăduit relief artistic”¹.

Stimulat de succesele obținute la aceste prime apariții pe cele mai importante scene ale țării, Dinu îndrăznește mai mult. La sugestia mamei sale, care află dintr-un ziar vienez de concursul internațional de pian ce se organiza în capitala austriacă în luna iunie, ia hotărârea curajoasă de a participa. Este înscris cu două luni înainte, potrivit regulamentului și începe pregătirile. Își fixează ca repertoriu pentru concurs *Toccată și Fuga în do major* de Bach-Busoni, *Sonata în si minor* de Fr. Chopin și *Concertul în mi bemol major* de Fr. Liszt. În sfârșit, au plecat la Viena, iar mama i-a aranjat program de studiu zilnic la fabrica de piane Bösendorfer, pe un instrument ales de el. Alteori luca în clădirea unde funcționa Universal Edition, chiar la viitorul său editor și prieten, domnul Shlee. Din juriul competiției au făcut parte personalități de seamă ca Wilhelm Backhaus, Emil Sauer, Alfred Cortot, Felix Weingartner, Alfredo Casella, Claudio Arrau, Attilio Brugnoli, Ernő Dohnany, Ignaz Friedman, Walter Gieseking, Myra Hess, Wanda Landowska, Isidor Philipp, Serghei Rachmaninov, Moritz Rosenthal, Robert Teichmüller, Paul Wittgenstein, Pancio Vladigherov, George Georgescu etc., președintele fiind dirijorul Klemens Kraus. Avem relatări directe despre mersul etapelor, din scrisorile pe care temerarul competitor le trimitea către prietenul Miron Șoarec la București. La etapa eliminatorie, începută pe 1 iunie 1933, a evoluat în dimineața celei de a doua zile, în marea sală Musikverein. A trebuit să se încadreze în timpul de 15 minute de cântat, ceea ce i-a permis să prezinte *Adagio și Fuga* din Bach și 30 de măsuri din *Sonata* de Chopin. Impactul muzicii sale asupra publicului e fulgerător. În sală se aud exclamații precum: „Ah! Wunderbar ist der kleine Rumäner!” și „Ausgezeichnet!” Se numără printre cei 100 admiși în faza următoare, din 200 înscriși. După trei etape

¹ Romeo Alexandrescu, *Cronica muzicală. Filarmonica*, în *Universul* / 5 aprilie 1933, p. 8.

eliminarii, în finală au fost selecționați 11 candidați, între care Dinu Lipatti și Maria Fotino, ambii elevi ai domnișoarei Florica Musicescu, care îi urmărea din sală, venită și ea de la București, la sfârșitul primei etape. După finală, juriul a deliberat furtunos. S-au format două „tabere”. Discuția s-a purtat în jurul premiului I. Erau clasificați Dinu, care abia împlinise 16 ani, vârsta minimă de participare, și Boleslaw Con, un pianist de 27 de ani din Polonia. Până la urmă, s-a dat prioritate lui Boleslaw Con, în bună măsură pe considerentul vârstei mai mari. Alfred Cortot, conducătorul „taberei” adverse, a făcut mare tăraiboi și a plecat furios din comisie. Ulterior, la invitația sa, Dinu a fost înscris la École Normale de Musique din Paris, devenindu-i discipol. Eroul nostru a primit cu seninătate verdictul considerând, cu simpatie și respect pentru competitorul său de pe locul întâi, că acesta are „mare experiență, multă siguranță și calm”.¹ De la festivitatea decernării premiilor a lipsit, pentru că, în lupta motivelor ce s-a dat în conștiința sa, a învins dorința de a-l asculta pe Alfred Cortot, care avea concertexact în aceeași zi, la aceeași oră! În deceniile care au urmat, lipattologii pasionați au remarcat mereu în mod ironic că marele învingător al concursului de la Viena a dispărut definitiv de pe firmamentul muzical. Din cercetările mai recente, reiese că motivele acestei dispariții au fost tragice. Pianistul polonez de origine evreiască a avut o soartă neiertătoare. După marele succes, a fost invitat să participe la viața muzicală internațională. Avem, în acest sens, o dovadă chiar din România. Arhivele Filarmonicii din București consemnează că laureatul absolut de la Viena a apărut la Ateneul Român la 16 martie 1934, când a interpretat *Concertul pentru pian și orchestră. Nr. 2 în do minor* de Serghei Rachmaninov, sub conducerea dirijorului George Georgescu. În program mai figurau Simfonia a II-a de Johannes Brahms și poemul coregrafic *Valsul* de Maurice Ravel.² Dacă asupra celor două lucrări de forță ale dirijorului, critica a avut păreri împărțite, cu privire la prestația pianistului s-au exprimat numai cuvinte de laudă. Astfel, Andrei Tudor remarcă „temperamentul poetic, plin de vigoare și înțelegere pentru opera interpretată”, calități prin

¹ Miron Șoarece, *op.cit.*, p. 19.

² Viorel Cosma, *Filarmonica „George Enescu” din București (1868 – 1968)*, Ed. Muzicală, București, 1968, p.168.

care se evidențiază solistul.¹ Se poate presupune că invitarea solistului proaspăt laureat la Viena a fost facilitată de împrejurarea că dirijorul George Georgescu i-a admirat evoluția ca membru în juriul competiției. Trei ani mai târziu avea să se sinucidă, pe fondul unei puternice depresii.

Ca un premiu și ca o recunoaștere în țară a succesului său internațional, Dinu este desemnat ca solist în concertul de deschidere a stagiunii Filarmonicii din București, la 3 noiembrie 1933. Apare aici pentru a treia oară, cu George Georgescu ca dirijor, cu *Concertul în la minor* de Edvard Grieg. Cronicile sunt numeroase și dezvoltă opinii împărțite. Predomină tonul entuziast, ca în textul semnat de Dan Botta: „Dinu Lipatti a trecut cu brio peste sonora și facila lucrare a lui Grieg. Virtuoz timpuriu, Dinu Lipatti va cuceri publicul în **curând**, prin profunzimea și vigoarea temperamentului, care singure pot acomoda interpretării o valoare de vocație. Până atunci, tânărul pianist va rămâne ceea ce s-a dovedit a fi și în acest concert – o virtualitate, o glorie încă neînflorită”.² Dar apar și observații privind calitatea de „pură distracție sau agrement” a programului.

Din aceeași perioadă, primim o informație semnificativă despre impresia pe care o face pianistul în vârstă de 17 ani asupra unui important dirijor internațional. Este vorba despre colaborarea avută la București, cu dirijorul olandez Willem Mengelberg (1871 – 1951). În cadrul unei convorbiri ample din ciclul radiofonic *Muzicienii noștri se destăinuie*, dirijorul și profesorul Dumitru D. Botez (1904 – 1988) evocă momentul întâlnirii acestui oaspete celebru, la prima repetiție, cu solistul concertului. „Mengelberg a condus Orchestra Radio în două concerte... Într-unul dintre acestea l-a avut solist pe Dinu Lipatti, cu *Concertul în mi bemol major* de Fr. Liszt. Cum pe Lipatti nu-l cunoștea, Mengelberg a dorit să-l asculte în pauza unei repetiții. Revăd și acum scena: foarte tânăr, abia împlinise 17 ani, mi se pare, Lipatti a intrat modest și s-a așezat la pian.

¹ Andrei Tudor, *Cronica muzicală. Filarmonica. Dirijor George Georgescu. Solist:Boleslav Kon.* În *Rampa*, XIX, 4855, 19 martie 1934, p. 4., în Octavian Lazăr Cosma, *Filarmonica din București în reflectorul cronicii muzicale, 1921 – 1945*, pp. 354, 356.

² Octavian Lazăr Cosma, *op. cit.*, p. 332.

Mengelberg sta cu capul sprijinit în palme și parcă neîncrezător. – „Cine ar putea să fie acest Lipatti?” – părea a spune. Și Lipatti a început să cânte. Fața lui Mengelberg se lumina treptat și peste vreo zece minute s-a dus la el, l-a ridicat de pe scaun și l-a îmbrățișat. Omul se lămurise.”¹

În lunile următoare mai are unele apariții în București, la Palatul Cotroceni și la Sinaia, la Castelul Peleş, manifestări patronate de Regina Maria.

A urmat plecarea la Paris a mamei cu cei doi fii și înscrierea lui Dinu la École Normale de Musique. Perioada 1934-1936, trăită intens pentru artă în orașul lumină îi consolidează și îi diversifică bazele solide ale formării inițiale în țară. Atmosfera de schimburi culturale permanente, contactul cu maeștrii vestiți ca Alfred Cortot și Paul Dukas, îl ajută să se conecteze la spiritul european, să devină parte integrantă a acestui spirit. Luând distanță fizică față de personalitățile ocrotitoare ale maeștrilor săi iubiți, le trimite în țară gânduri pline de recunoștință, prețuire și respect, în scrisori marcate de înțelepciunea prematură ce l-a caracterizat.

Reîntors la București, cu experiențe îmbogățite și cu orizonturi deschise spre lumea largă, își continuă eforturile de autoperfecționare. Ca preocupare de a-și ridica mereu standardul mijloacelor instrumentale, e foarte interesant că revin obsesiv în corespondență grijile legate de tehnica pianistică. Astfel, după minuțioasele abordări ale sistemului domnișoarei Musicescu, el vine în contact cu *Principes rationnels de la technique pianistique* de Alfred Cortot (1877-1962), după care simte nevoia să-și reconsidere modul de a lucra la pian prin însușirea unei metode noi, cuprinsă în principiile de studiu ale metodei Marie Jaëll (1846-1925): „am un sistem faimos de lucru zilnic la pian, ajutându-mi mai mult decât <d’après l’ancienne méthode>. O adevărată revoluție!”²

În domeniul compoziției, după *Suita Șătrarii (1934)*, creațiile apar în succesiunea cronologică următoare:

¹ Despina Petecel Theodoru, *Muzicienii noștri se destăinuie*, ms., emisiune radiofonică în dialog cu D.D. Botez, difuzată la Radio România Cultural, București, 17 aprilie 1981, p. 6 transcriere.

² Miron Șoarec, *op. cit.*, p. 45.

- *Concertino în stil clasic* pentru pian și orchestră de cameră (1936) a avut ca prim titlu *Suită clasică pentru pian și orchestră*. Poartă dedicația „Fräulein Florica Musicescu gewidmet.” Părțile componente sunt: *Allegro maestoso, Adagio molto, Allegretto, Allegro molto*. A fost prezentată în primă audiție de compozitor, în compania Filarmonicii bucureștene, cu maestrul George Georgescu la pupitrul dirijorului. E una dintre cele mai des cântate partituri lipattiene.
- *Fantezia pentru vioară, violoncel și pian* (1936) e dedicată maestrului Alfred Cortot și s-a intitulat, într-o primă variantă, *Trio*. Se compune din cinci părți: *Allegro energico, Andante, Presto, Allegretto, Grave „D.C. al Fine”* (reluarea primei părți). În România s-a prezentat în premieră la București, în anul 2011, de către Raluca Stratulat, Bogdan Eugen Popa și Oana Rădulescu Velcovici.
- *Nocturnă pentru pian pe o temă moldavă* (1937), dedicată maestrului Mihail Jora, a fost inaugurată public de autor, la Paris, în anul 1938.
- *Simfonia concertantă pentru două pianе și orchestră de coarde*, compusă în anul 1938 la Paris, dedicată dirijorului și profesorului său Charles Münch, e alcătuită din trei părți: *Molto maestoso, Molto adagio, Allegro con spirito*. A fost prezentată public în primă audiție la Paris, de către Clara Haskil și compozitor, cu orchestra dirijată de Ionel Patin. La București s-a prezentat cu Filarmonica dirijată de maestrul George Georgescu, soliști fiind autorul și Madeleine Cantacuzino, în anul 1941.
- *Nocturnă andante ma non troppo* din *Trei nocturne franceze pentru pian* (1939) dedicată Clarei Haskil, a fost cântată în primă audiție la București, de către compozitor, în același an 1939. Din cele trei, este singura cu manuscris cunoscut.
- *Introducere și allegro pentru flaut solo* (1939) e dedicată lui Roger Cortet. Cuprinde părțile *Rubato* și *Con brio*. Compozitorul a realizat și o transcripție pentru vioară solo, în anul 1943.

- *Concert pentru orgă și pian (1939)* e dedicat profesoarei și prietenei sale Nadia Boulanger. A fost prezentat în primă audiție la București în anul 1970, de către Horst Gehan și Corneliu Gheorghiu.
- *Premiere improvisation (1939) pentru vioară, violoncel și pian* e dedicată prietenului pianist Miron Șoarec.
- *Șase sonate de Domenico Scarlatti, aranjate pentru cvintet de suflători de către Dinu Lipatti.* Părțile componente sunt: *Allegro marciale, Andante, Allegro ma non tanto, Allegretto, Allegro moderato, Allegro molto.* Lucrarea a fost prezentată în premieră la Radio București, cu autorul ca dirijor, în anul apariției, 1939 și, în același an, la Paris.
- *Fantezia pentru pian solo op. 8 (1940)*, dedicată Madeleinei Cantacuzino, are părțile *Andante malinconico, Vivace, Presto, Molto tranquillo, Presto, Allegretto cantabile, Allegro maestoso.* A fost inaugurată de autor la București, în anul 1941.
- *Sonatina pentru pian* pentru mâna stângă, compusă la Fundățeanca în vara anului 1941, e alcătuită din următoarele mișcări: *Allegro, Andante espressivo, Allegro.* Autorul a cântat-o în primă audiție la București, în anul 1942.
- *Cinq chansons* pe versuri de Paul Verlaine pentru tenor și pian (1945) sunt dedicate cântărețului Hugues Cuenod: *A une femme, Green, Deux Ariettes oubliée: Il pleut dans mon coeur, Le piano que baise une main frêle, Sérénade.*
- *Patru melodii pentru voce și pian (1945): Sensation*, pe versuri de A. Rimbaud, cu dedicație *A ma mère; L'Amoureuse*, pe versuri de P. Eluard, dedicată *A Madeleine; Capitale de la douleur*, pe versuri de P. Eluard, cu dedicație *A Marie Sarasin; Les pas*, pe versuri de P. Valéry, dedicată *A Germaine de Narros.* În România, au fost interpretate de Valentin Teodorian și Lisette Georgescu.
- *Dansuri românești* pentru pian și orchestră (1945) reprezintă transcripția făcută de autor lucrării pentru două pianе din anul 1943: *Vif, Andantino, Allegro vivace.*

- *Aubade* pentru cvartet de suflători (1949) conține părțile: *Prelude (Lento-Vivo-Lento)*, *Danse (Allegro grazioso)*, *Nocturne (Andante espressivo)*, *Scherzo (Presto)*. Dedicată prietenului elvețian Paul Sacher, a fost prezentată public la Radio Sottens și Beromunster în același an 1949. În România a fost inaugurată la București, în anul 1968.
- *La Marche d'Henri, petite blague pour piano a quatre mains, Allegro giocoso* a fost compus în ultimele săptămâni de viață, cu dedicație pentru prietenul devotat și medicul care l-a îngrijit până la sfârșit, Henri Dubois-Ferrière. A fost cântat pentru prima dată public de Corneliu Gheorghiu și Grigore Bărgăuanu.

Din catalogul exhaustiv al creației mai fac parte o serie de transcriptii și aranjamente, lucrări nefinalizate, manuscrise pierdute și altele pe care autorul le menționează în scrisori, dar despre a căror existență nu se cunoaște nimic. Lista integrală a creației se află în anexele monografiei *Dinu Lipatti* de Grigore Bărgăuanu și Dragoș Tănăsescu, ediția a treia, Ed. Grafoart, 2017, pp. 247 – 257.

Intorcându-ne la partea „terestră” a vieții sale, este important să evidențiem preocupările plurivalente ale artistului, activitățile în care se antrenează ca un tânăr extrem de muncitor, dârz și perseverent, urmărit de strădania perfecționării continue în cele mai variate domenii. Pe planul îndemnării manuale, era expert în arta traforajului, dovedea pricepere deosebită în operații de mecanică auto, fiind pasionat de conducerea mașinii proprii, pe care o îngrijea cu minuție. Era pasionat de arta fotografică, având acasă un adevărat laborator foto și pentru experiențe chimice de care era, de asemenea, foarte interesat. Răbdarea, spiritul de ordine și minuțiozitatea îl caracterizau în toate acțiunile întreprinse. Era expert în dactilografie, desena cu multă fantezie și se pricepea să schițeze profiluri arhitecturale. Astfel, construcția casei de vacanță de la Fundățeanca a fost realizată în perioada 1938 – 1941 după planurile arhitectului Corneliu Rădulescu, care a respectat schițele și indicațiile lui Dinu.¹ Avea o mare apetență

¹ Informație oferită de fiul arhitectului, Corneliu Rădulescu junior, în urma unor documente descoperite recent în arhiva familiei sale.

pentru literatură. De altfel, corespondența de curând valorificată editorial, precum și cronicile muzicale publicate susținut pe parcursul anului 1938 în ziarul Libertatea ne relevă un autentic talent de scriitor în devenire.

În anul 1939, după izbucnirea celui de al doilea război mondial, pe traiectoria sa concertistică se ivesc sincope, apar îngrijorări și renunțări la unele proiecte. Dar, dincolo de amenințarea ce plutea în atmosferă, în viața lui Dinu se petrece un miracol. La o repetiție a trioului condus de Miron Șoarec, chiar în seara zilei de întoarcere la București, el asistă întâmplător, alături de perechea inginer Ion Cantacuzino și soția acestuia, Madeleine, pianistă provenită din aceeași clasă a domnișoarei Musicescu. Între Dinu și Madeleine se înfiripă o idilă care se dezvoltă către pasiune. Cântă în concerte la două piano și patru mâini, poartă discuții despre artă în lungi plimbări, devin inseparabili, iar în curând se produce inevitabilul. Noua pereche pleacă pentru concerte în Europa, la 4 septembrie 1943.¹ Se spunea chiar că Dinu „a cam răpit-o pe Madeleine!”. Au concertat în țările nordice și în Germania. Turneul cu peripeții pe continentul aflat în plină conflagrație e urmat de stabilirea lor în Elveția. Aici Dinu a fost adoptat definitiv și sprijinit pentru a deveni profesor la Conservatorul din Geneva, în ultimii ani de viață. Madeleine i-a fost credincioasă în mod exemplar până la sfârșit, dar fiindcă soțul nu i-a acordat divorțul decât foarte târziu, în anul 1949, cei doi s-au căsătorit legal abia cu un an înainte de moartea lui Dinu, în decembrie 1949. Cei șapte ani de viață comună ce le-au fost dați de destin, au trecut marcați de suferința gravă a lui Dinu, de lupta cu boala și nevoile materiale, de tentativa lui eroică de a-și urma cariera concertistică internațională. Așa cum singur constată, cumplitele experiențe ale bolii îl aduc la nivelul suprem al maturității artistice, dar îi limitează sever capacitatea fizică de a susține concertele programate. Era din ce în ce mai solicitat, mai apreciat, în timp ce forțele fizice scădeau îngrijorător. A trăit acest paradox tragic al împlinirii prin nedesăvârșire, și-a asumat suferința ca pe o condiție a fragilității și a vulnerabilității în fața destinului. Diagnosticul a fost limfocelulomatoză malignă. Soția l-a asistat cu devoțiune totală, ei alăturându-i-se un grup

¹ Valentin Lipatti, op. cit., pp. 47, 48.

de susținători, admiratori și prieteni minunați, care au contribuit la achitarea tratamentelor medicale extrem de costisitoare. Din nefericire, mama artistului, conjurată în scris de fiul grav bolnav să vină din țară la căpătâiul său și să-i aducă spre vânzare câteva bijuterii prețioase, este împiedicată de organele represive din România anului 1950. La controlul vamal de la Curtici, a fost dată jos din tren, percheziționată și încarcerată la penitenciarul din Arad unde a stat un timp, a fost cercetată, judecată și condamnată la amendă și confiscarea bijuteriilor. Ulterior a fost eliberată și s-a putut afla în preajma fiului abia la 24 septembrie 1950.¹ Artistul a decedat în după amiaza de 2 decembrie 1950, în vila din Chêne Bourg, lângă Geneva. În ultimii 20 de ani de viață, Ana Lipatti a trăit în Chêne Bourg, nemângâiată, până în anul 1973, iar după voința testamentară, a fost înmormântată alături de copilul ei. De cealaltă parte a criptei lui Dinu aflată în cimitirul din Geneva, se află mormântul Madeleinei, care a decedat în anul 1987. În felul acesta, dincolo de moarte, el se găsește în îmbrățișarea tandră a celor două femei, cele mai importante din viața sa.

Dacă studiem îndeaproape traiectoria sa artistică, vom constata că, în prea scurta perioadă a carierei de concertist, Lipatti a avut conexiuni și contacte profesionale în mediile internaționale cele mai importante. În afară de activitatea publică din România, a susținut concerte în Franța, Italia, Anglia, Suedia, Finlanda, Germania, Austria, Olanda, Belgia, Luxemburg, Elveția, Cehoslovacia, Bulgaria etc. A urmărit cu interes profesional aparițiile noi în domeniul compoziției, cunoscând direct operele recente semnate de M. Ravel, G. Enescu, B. Bartok, Fr. Poulenc, I. Stravinski, A. Roussel, P. Hindemith, Ch. Koechlin, Fl. Schmitt, J. Françaix, C. Brăiloiu, M. Jora, Stan Golestan, Filip Lazăr, Marcel Mihalovici etc. A colaborat cu dirijori ca Ionel Perlea, Paul Paray, Wilhelm

¹ Aceste fapte au fost aduse la cunoștința publică abia de curând, de către prof. univ. dr. Vlad Alexandrescu, în urma cercetării efectuate în dosare CNSAS. Ele fac obiectul comunicării sale, *Dinu Lipatti în arhivele securității*, susținută la Simpozionul internațional de muzicologie *Dinu Lipatti – personalitate plurivalentă a muzicii românești și internaționale*, desfășurat la Universitatea Națională de Muzică din București, la 26 noiembrie 2015.

Furtwängler, Arturo Toscanini, Igor Markevici, Herbert von Karajan, Willem Mengelberg, George Georgescu, Constantin Silvestri, Hans von Benda etc. Printre pianiiști cu care a interacționat au fost Alfred Cortot, Lazare Lévy, Nadia Boulanger, Yvonne Lefébure, Edwin Fischer, Alexander Borowski, Robert Casadesus, Arthur Rubinstein, Walter Gieseking, Arthur Schnabel, Wilhelm Kempf, Clara Haskil, Arturo Benedetti Michelangeli.

În paralel cu intensa activitate concertistică, a avut permanent preocupări pentru a diversifica modul de pregătire, de studiu individual, de alcătuire a repertoriilor de recital, crearea de proiecte originale. În scopul de a se informa continuu, urmărea toate evenimentele muzicale importante, pe

care le analiza apoi în adevărate cronici ad hoc în scrisori către maeștrii săi, Mihail Jora și Florica Musicescu. Audia la radio lucrări noi, achiziționa partituri pe care le analiza pentru a-și îmbogăți baza de

selecție. Era un fin cunoscător al situației politice internaționale, care era în acea vreme de o complexitate maximă. Avea inițiative practice, era un bun organizator și știa să se orienteze în păienjeniișul relațiilor administrative¹, era ordonat și tenace în probleme de secretariat. Era minuțios în orice activitate concretă. Repara orice defecțiune casnică, tricota cu drag ȳulare și pulovere pentru cei apropiați. Tot ce ținea de domeniul manualității și al lucrului de finețe îi era la îndemână și îi producea plăcere. A fost bun și răbdător în familie, s-a comportat exemplar, îndurând cu stoicism anii lungi de suferință

¹ Acest aspect se relevă, spre exemplu, atunci când Dinu Lipatti construiește proiectul, până la urmă nematerializat, de a o aduce pe domnișoara Florica Musicescu ca profesor invitat la Conservatorul din Geneva.

fizică. Avea inițiative de sprijinire și ajutorare a unor personalități din exil, care trăiau strâmtorate material, dar și a maestrilor dragi rămași în România, cărora le trimitea prin colete poștale unele ajutoare alimentare, în timpurile grele, cu lipsuri de tot felul.

După trecerea la cele veșnice, s-a dezvoltat un adevărat cult al memoriei lui Lipatti. Dacă în străinătate acesta s-a manifestat spontan și puternic imediat după plecarea dintre cei vii, în țară a fost impusă tăcerea totală din partea regimului politic. În anul 1949 a fost lăsat în afara Uniunii Compozitorilor din România, s-a interzis să fie pomenit în public sau să-i apară numele în presă. La prima conferință publică pe care a organizat-o pe tema personalității lui Dinu Lipatti, profesorul Dragoș Tănăsescu a trebuit să înfrunte interdicția chiar înainte de intrarea în sală.¹ Ulterior, începând cu anul 1956, tabu-ul a fost ridicat treptat, s-au întreprins cercetări laborioase, din care au rezultat cărți, studii, sesiuni științifice. La Conservatorul din București a fost inaugurată o placă de marmură comemorativă, iar o sală de recitaluri și conferințe îi poartă numele. Este patronul spiritual al primului liceu de artă din București și al celui din Pitești. A existat un concurs de pian cu numele său, care a cunoscut câteva ediții anuale. Exegeza internațională a progresat în mod îmbucurător. Se află în pregătire un album cu înregistrări inedite ale lui Dinu Lipatti, realizat de către neobositul lipattolog Marc Ainley. În anul 2012 a fost înregistrat un album cu creația pentru pian, foarte bine apreciat, de către pianista Luiza Borac. În sfârșit, Editura Grafoart a luat inițiativa laudabilă de a edita opera sa componistică, în stilul unei acribii științifice exemplare. Această creație e studiată și analizată în lucrări doctorale, cum e cea a pianistului Viniciu Moroianu, din care a rezultat volumul de referință intitulat *Dinu Lipatti. Creația pentru pian solo*, Ed. Printech, București, 2007. A Apărut de curând cea de a treia ediție a monografiei *Dinu Lipatti* de Grigore Bărgăuanu și Dragoș Tănăsescu, precum și primul volum de *Scrisori*.

¹ Relatarea lui Grigore Bărgăuanu din *anexa*, care se intitulează *Amintiri despre Dragoș Tănăsescu (1921 – 2011)*, la monografia *Dinu Lipatti* de Grigore Bărgăuanu și Dragoș Tănăsescu, ediția a III-a, Ed. Grafoart, București, 2017, pp. 211-219.

Dacă am fi întrebați prin ce se poate caracteriza arta de pianist a lui Dinu Lipatti, am avea de formulat următoarele umile aprecieri. **Înregistrările sale se disting, mai întâi, prin sunetul profund, generos, cald, de o calitate aleasă, cultivată, nobilă, de o transparență cristalină. Sunetul său are o calitate cu totul specială a emisiei, în sensul unei deosebite rotunjimi și al bogăției în armonice. Este impresionantă omogenitatea acestui standard de calitate, care este la fel de înalt în toate înregistrările rămase ca documente. În creațiile sale sonore, artistul își manifestă respectul absolut față de text și față de indicațiile de expresie consemnate de autori. Abordarea stilistică a fiecărei lucrări este impecabilă, în contextul unei armonii captivante a construcției sonore, ceea ce conferă echilibru, unitate structurală operei interpretate în ansamblul ei. În toate înregistrările domnește o curățenie desăvârșită a sunetelor, a frazărilor, trasarea clară a liniilor de forță, dar și o minuție deplină în îmbinarea celor mai mici elemente ale discursului sonor. Dincolo de toate aceste trăsături de măiestrie artizanală, ne impresionează mesajul metaartistic. Este vorba despre o atitudine apolinică, armonioasă, strălucitoare, solară, atitudinea unui creator de valoare spirituală pentru toate timpurile.**

Având în vedere că mai sunt atât de multe demersuri de întreprins pentru a ne apropia de substanța profundă a operei sale, anul centenar pare să inspire noi proiecte și inițiative menite să ni-l aducă pe Dinu Lipatti mereu mai aproape, prin înregistrările și opusurile sale care au intrat deja în patrimoniul de aur al culturii universale.

BIBLIOGRAFIE

Ainley, Marc, *Prezentare la Luiza Borac. Piano music of Dinu Lipatti, 2CD AV 2271, London, 2012.*

Alexandrescu, Vlad, *Dinu Lipatti în arhivele securității, ms. Comunicare la Simpozionul internațional de muzicologie Dinu Lipatti-personalitate plurivalentă a muzicii românești și internaționale, București, 26 noiembrie 2015*

Arhiva Universității Naționale de Muzică din București.

- Bărgăuanu, Grigore & Tănăsescu, Dragoș, *Dinu Lipatti, ediție revizuită și adăugită de Grigore Bărgăuanu*, Ed. Grafoart, București, 2017.
- Coman, Lavinia, *Privire asupra creației pentru pian a lui Dinu Lipatti*, în vol. *Dinu Lipatti - contemporanul nostru*, Ed. Comisia Națională a României pentru UNESCO, București, 1996.
- Coman, Lavinia, *Constantin Silvestri*, monografie, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2014.
- Cosma, Octavian Lazăr, *Filarmonica din București în reflectorul cronicii muzicale*, Ed. Muzicală, București, 2003.
- Cosma, Octavian Lazăr, *Universitatea Națională de Muzică din București la 140 de ani*, vol. 2, 3, Ed. U.N.M.B., 2008, 2010.
- Cosma, Viorel, *Muzicieni din România. Lexicon*, vol. 5, Ed. Muzicală, București, 2002.
- Grigorescu, Olga, *Dinu Lipatti*, monografie, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2011.
- Ionescu, Alin, *Sonatina pentru pian (mâna stângă), orientări hermeneutice*, în vol. In Memoriam Dinu Lipatti - 60. Ed. Muzicală, București, 2012.
- Lipatti, Ana, *Viața pianistului Dinu Lipatti povestită de mama sa*, Ed. Litera, București, 1975.
- Lipatti, Dinu, *Scrisori*, Volumul I, Ed. Grafoart, București, 2017.
- Lipatti, Valentin, *Strada Povernei 23*, Ed. Garamond, București, 1993.
- Moroianu, Viniciu, *Dinu Lipatti, creația pentru pian solo*, Ed. Printech, București, 2007.
- Orendi, Ana Maria, *Lipatti la prezentul continuu: o perspectivă în 4 tablouri*, ms., comunicare la Simpozionul internațional de Muzicologie, București, 26 noiembrie 2016.
- Paladi, Marta, *O istorie a pedagogiei pianistice în România secolului XX. Florica Musicescu întemeietor de școală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2012.
- Păsculescu-Florian, Carmen, *Vocație și destin. Dinu Lipatti*, Ed. Muzicală, București, 1986.
- Păsculescu-Florian, Carmen, *Dinu Lipatti. Pagini din jurnalul unei regăsiri*, Ed. Muzicală, București, 1989.
- Petecel Theodoru, Despina, *Muzicienii noștri se destăinuie*, ms., emisiune radiofonică în dialog cu D.D. Botez, Radio România Cultural, București, 1981.
- Șoarec, Miron, *Prietenul meu Dinu Lipatti*, Ed. Muzicală, București, 1981.

Tănăsescu, Dragoș și Bărgăuanu, Grigore, *Dinu Lipatti*, monografie, Ed. Muzicală, București, 1971.

Tănăsescu, Dragoș și Bărgăuanu, Grigore, *Nouvelles musicales de Roumanie. Lipatti - Trente ans après*, în rev. Muzica nr. 3/1981.

SUMMARY

Lavinia Coman

Lipatti Centenary Dinu Lipatti, a Romanian Musician in the Context of World Culture

Dinu Lipatti (1917-1950) is a spectacular case of precocious musical fulfilment. The child presented a special penchant for music early on. His family cultivated it and initiated a schedule of musical training for him by means of lessons with two famous teachers: Mihail Jora for composition and Florica Musicescu for piano. The adolescent graduated the Bucharest conservatoire with honours, obtained the second prize at the International Piano Competition in Vienna (1933) and made brilliant studies in Paris under the guidance of masters such as Alfred Cortot and Nadia Boulanger. He was then propelled as a concert pianist internationally. In parallel he composed a series of symphonic, chamber and solo works, among which some received important awards and distinctions. In 1943, together with Madeleine Cantacuzino, he settled in Geneva. Unfortunately, for the following seven years he grappled with a ruthless disease. Despite his suffering, these were the prolific years of his maturity, during which the pianist had his most important international collaborations and demonstrated his pedagogical qualities in his capacity as teacher at the Geneva Conservatoire. A little while before his death on 2 December 1950, he made those Columbia recordings that were to consecrate him as a master of piano interpretation. Besides the over thirty original scores he composed, his recordings are circulating today throughout the world, earning the artist an even greater appreciation than during his lifetime.